

Det Niende Capitel

Om Kirke-Sogne, Landsbyer og Kiøbstæder I Laaland.

Landets Deeling. Laalands Stift er deel i sex Herreder og trende Amter. Af disse sidste ligge tvende i Laaland selv, nemlig Halsted-Closters- og Aalholms-Amt, men det tredje, som er Nyekiøbings-Amt i Falster.

Halsted Amt. Halsted-Klosters-Amt, saa kaldet af det gamle Kloster, som nu er et Herre-Sæde ved Navn Juellinge, forekommer i ældre Breve under Navn af Ravnsborg Amt og er af lige Længde og Brede, nemlig 3 $\frac{3}{4}$ Mile. Det ligger paa Landets vestlige Kant. Grunden er noget lavere og leeragtigere end Resten, men ogsaa den allerfrugtbareste. Derudi findes tvende-Herreder, og i dennem følgende Kirke-Sogne med tilliggende Landsbyer.

Nørre-Herret.

Nørre Herret. Norden for Nakskov Fiord.

1. Nakskov Kiøbsted, Abeltorpbye, Krukholm, Pramholmgaard.
2. Branderslev, Helnes, Ladegaard, og Ladegaardshuse, Christiansdal Herregaard.
3. Sandbye, Yaaarsbye, Reersnis, Kiøbelods, Harpelunde, Høysmark, Slotøe, Eenehøye, lille Veygløe, Adserstrup Herregaard, Friderichsdal Herregaard. (273)
4. Kiøbeløv, Vesterboe, Roelykke, Lille Kiøbeløv, Skovbølle, Østerballe, Glostrupgaard.
5. Otterslev, Kastager, Tiørnebye, Haugaard, Vintersborg-Herregaard.
6. Vester Carlebye, Store Løytofte, Bierrebye, Ringsebye.
7. Lilleløytofte, Sandbiere, og 2 Gaarde i Øster Carlebye.
8. Vester Norlunde.
9. Vindebye, Skretorp, Vindebyegaard. (*)
10. Horslunde, Tvede, Bolbro, Nobølle, Ravnholt, Ornebye, Nøbøt, Engholm.
11. Birker, Torrig, Hielmholt, Kragenes, Hierringe, Lillelinde, Storelinde, Ravnsbye.
12. Halsted, Øster Carlebye, Tvede, Øster-Norlunde, Skovbye, Hellinge, Meeltofte, Høeyefelde, Nørre Sæbye, Juellinge Herregaard, Sæbyholm Herregaard.

13. 13 Vesterborg, Maglerving, Bønnede, Vedbye, Skieltofte Herregaard, Søegaard, Gysted, Pederstrup Herregaard, Tvingebye, Langsøe, Sorupgaard, Klauenborg. (273)

(*) Vindebye Kirke, bygt 1373, er skøn og velprydet, da der til i Pavedømmet var stor Søgning, af dem, som ville vinde Aflad eller Synds Forladelse, Ifølge af det særdeles Privilegio, som Erkebiskop Ubbe 1469 havde forlehnet. Engang var Kirken i Bann eller Interdict, paa nogen Tiid, formedelst et Drab som i Vaabenhuset var gjort af Kirkeværgeren. Broder Anders Olsen af Hallsted Kloster, var den sidste Papistiske og første Lutherske Præst, døde 1549.

Sønder-Herret.

Sønder-Herret. Sonden for Nakskov Fiord.

1. Stokemark, en stor og skøn Kirke kaldet S. Jörgens, Knuthenlund Herregaard, Vester -Ottinge, Øster-Ottinge, Stokemarkgaard, Abbeds-Ottinge, Tiennemark-Ottinge, Skov-Otting, Kiældernis-Otting, Blands-Otting, Saltvig-Otting, Orebyegaard, Stokensgaard.
2. Søllested, Søllested Herregaard, Høyerbye, Troelsebye. I Søllested Kirke ligge mange Adelige, særdeles Mormænd, Steensener, Holker, som opregnes i H. Hofmans Samlinger Tom. VI. P. 141.
3. Gurrebye, Vaalshauge.
4. Ryde, Nøbølle, Thorbye, Gammelgaard Herregaard. I kirken ligge mange af de Grubber begravede, saavel som i Landets Kirke, see Hoffmans Samling Tom. VI. P. 140.
5. Skovlænge.
6. Landet, Alminde, Skotsebølle, Afkøe.
7. Græshauge, Langholm, Struge, Østerskoubye, Øllingsøe Herregaard.
8. Gloslunde, Skibbelunde, Hovbye, Kettinge, Baadesgaard.
9. Dannemarre Eggebølle.
10. Tillize, Støebye, Rosenberggaard, Taageskov, Maybølle, Munkebye, Næsbye, Rubierg Herregaard. I Kirken er de Barnvitzers og Rotsteners Begravelse. Hofmans Samlinger Tom. VI. P. 141.
11. Vestenskov, Saunsøe, Raagerup, Kattebøllehuse, Vestenskovgaarde, Benløse, Lesøe, Knubbelykke, Brydebølle, Næsbye (275)
12. Cappel, Bartoftegaard, Fridrichsøegaard, Skovbye, Siunkebye, Vesternis, Haugegaarde, Bogøe, Langøe, Gottersgabe Herregaard, Fritsholms Herregaard, Jordbiere, Kallehauegaard.
13. Arninge, Embbye, Kedbitse, Hollebye, Orrebye, Suderale, Treyhuus, Brydebølle.
14. Aunede, Vester Aunede, Utterslev, Torpe, Uttersløv. I Sogne-Kirken ligge mange Adelige særdeles Ruder og Vinterfelder. See Hofmans Samlinger T. VI. P. 92

Aalhoms Amt. Aalholms Amt, saa kaldet efter det ældgamle og i Historien navnkundige Slot Aalholm, nu Christiansholm, hvor de Kongelige Lehnsmænd fordum havde deres Boelig. Det ligger Østen for Halssted Klosters Amt, og er en god Deel større, særdeles siden Marieboe-Lehn, som

fordum var adskilt, dermed er foreenet. Grunden er lidet høyere, men ikke alle vegne slet saa feed og frugtbar som det forrige. Derimod findes her i Amtet mere Skov og anden Herlighed (*) Det adskilles i tvende Herreder eller Provstier, navnlig Fuglseherret, som egentlig hører til Marieboe Klostersamt, og Musse-Herret under Aalholm, hvilke have efterfølgende 39 Kirke-Sogne, med deres tilliggende Landsbyer og Gaarde.

(*) Naar Velærværdig Hr. ROGGERT i sit mfs. Om Laaland, sætter disse tvende Amter i Ligning med hver andre, da gjør han der paa følgende Forskiel: Aaleholms Amt haver mere Skov, Halsted Amt bedre Korn-Land. Aaleholms Amt 4 Kiøbstæder. Halsted Amt ikkun én, men vigtigere end de fire. Aaleholms Amt har større og fiskerige Søer. Halsted Amt bedre Havne og seylbare Fiorde. Aaleholms Amt haver Vand-Møller. Halsted Amt haver Veyr-Møller. Aaleh. Amt 3 Grevskaber. Halsted Amt 3 Baronier.

Fuglse-Herret

1. Rødbye Kiøbstæd.
2. Fuglse (*) Alsøe, Boserup, Hillestrup, Flaarup, Skottemarke, Kierstrup Herregaard.
3. Errindslev (**) Skovbye, Sielstofte, Torpe, Bremersvold Herregaard.
4. Oelstrup, Biernis, Pillet, Assenbølle, Pugerup, Lundholm Herrefgaard.
5. Thorlunde
6. Taagerup, Hyldtofte, Høybyeegaard Herregaard.
7. Holebye, Raagehauge, Harebye, Nebbehauge.
8. Ringsebølle, Lundegaard.
9. Seddeinge, Lilleseddeing, SEDDINGE Herregaard.
10. Nebbelunde, Bukkehauge, Nørrebyetofte, Danstedgaard.
11. Tiirsted, Aaserup, Brandstrup, Bierringe, Veedbye, Øster-Tiirsted.
12. Veylebye
13. Agerbye, Opagger, Korterup, Tinstrup, Olstrup Herregaard.
14. Skiørringe, Veste-Skiørringe, Christianssæde Herregaard. (277)

(*) Dette Sogn som giver Herredet sit Navn haver en smuk Kirke med Spiir. Der ligger mange Adelige begravede, særdeles Kiærstrup og Søeholms forrige Beboere. See Hr. Hofmans samlede Fundatzer T. VI. P. II p. 10.

(*) Denne Kirke haver ligeledes noget forud i Anselse, ligesom ogsaa Togerup ved sit Spiir. I Errindelev Kirke er en Deel Holker og Giøer begravede. See Marmora Danica T. II p. 323. 326.

15. Ørstofte, Reersnes, Haverlykke Hrregaard, Bandholm, Vorskovgaard, Søerup, Taagerudsgaard, Fuglebek, Nørballe, Langet, Koldinggaard, Paarupbye, Erikstrup, Haverlykebye.
16. Hillested, Raabye, Haaridsbye, Binnitse Herregaard
17. Bursøe.
18. Krønge, Søeholt Herregaard.

Musse-Herret

1. Saxkiøbing Kiøbstæd, Rørsøe, Rørbek, Ourebye, Ourebyegaard Herregaard
2. Nyestæd Kiøbstæd, Christiansholm Herregaard, Vantøre, Taagense.
3. Marieboe Kiøbstæd, Ladegaard, Revshalebye.
4. Kiettinge, Raadelunde, Tokkerup, Freylev.
5. Thorebye, Nagelstie, Sundbye, Flintinge, Birket, Røgerup, Grænde, Slosserup, Kordemarke, Plovstrup, Prierskov Herregaard, Fuglesang Herregaard, Rosenlund Herregaard.
6. Radsted (*) Pugermosetofte, Krynderup, Nørrelanger, Teglgaard, Krenkerup Herregaard.
7. Maybølle, Hielm, Soesmarke.
8. Virnes.
9. Taars, Kalløe, Bramstoftegaard, Tudderød, Kiellerup, Fauernstedgaard, Berritsgaard Herregaard. (278)

(*) I Radsted Kirke ere mange Adelige begravne, som opregnes i de Hofmandske Samlinger T. VI. P. II pag. 44. Paa det Grevelige Reventlauske Monument, er længe arbeidet

10. Vaabensted, Budderup, ;altrupgaard, Truestrup, Leyrupgaard, Aagerup, Kraarup, Nielstrup Herregaard. (*)
11. Hunsebye, Anderstrup, Skielstrup, Knuthenborg Herregaard, Strandbye, Maglemerby, Grimstrup. (**)
12. Engestofte, Faarnebye, Olstrup, Engestofte Herregaard.
13. Slemminge, Lille Slemminge, Østerbye, Ugistrup, Nørregaard Herregaard, Heyrede, Ellehaug
14. Døllefelde, Langetbye. (***)
15. Fielde, Kartofte.
16. Musse, Bramslykke Herregaard.
17. Brejgninge, Underup, Laagerup, Torup
18. Hertritslev, Stubberup, Eigholm, Eigholmgaard Herregaard, Skaarup
19. Øster Ulskev.
20. 20 Godsted, Kaarupgaard, Rogebølle, Carlebye, Ulrichsdal Herregaard.
21. Vester Ulslev, Handermelle, Ollebølle, Søerup, Slose, Sandager

(*) I Vaabensted Kirke blant flere Adelige, det Lerkiske Begravelse. See *Marm. Dan*, T. II. Pag. 319.

(**) I Hunsebye Kirke er det Grevelige Knuthiske Begravelse. See. *Marmor Dan*. T II. Pag. 317. Paa Kirke-Muren staaer i Kampsteen et Hovet som Fablen skal være kaldet Hunsebye.

(**) Kirke-Bygningen er skøn, til Stedets Præst gav Hertug Christoffer af Laaland noget Gods for Sielemesser, Brevet kand læses i Hr. HOFMANS samlede Foundationer T. VI. P. II. Pag. 45.

Er i disse tvende Laalandske Amters fire Herreder, Kiøbstæder 5, Landsbyer og Torper 270, Adelige frie Hovetgaarde 42, andre ufrie Avlsgaarde 15.

Det samtlige ufrie eller contribuerende Hartkorn, er efter Hr. Justitz-Raad H. de Hofmans Beregning, i Nørre Herret 3814. Sønder Herret 4174. Fuglse Herret 4891. Musse Herret 6487.

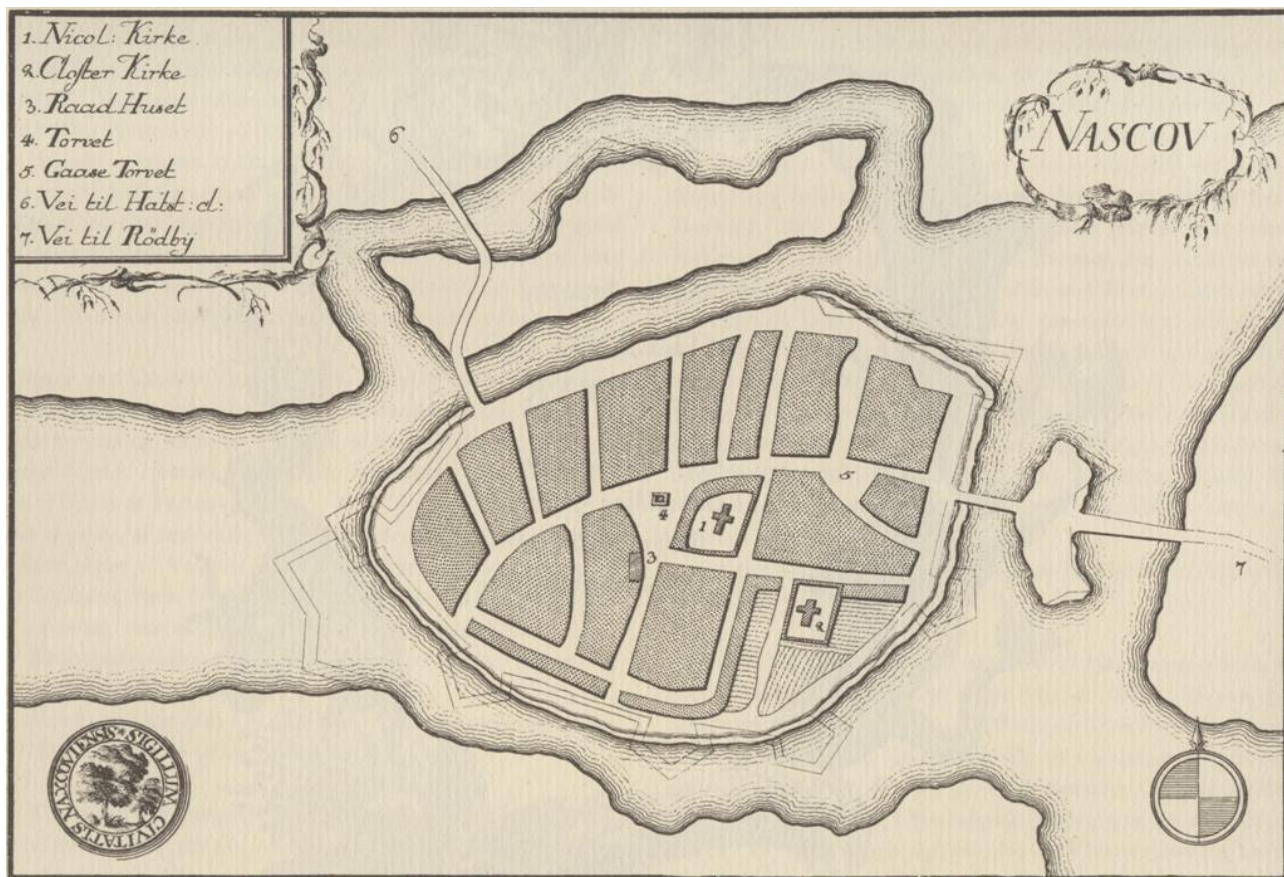
Tilhobe 19366 Tønder. Det frie Hartkorn vides ikke, men samme maa være af stort Beløb, efterdi, foruden de frie Herregaarde, findes tre Grevedømme og tre Baronier, som firetage et større Tal af Hartkorn.

Nakskov. Den største og bedste af Laalands Kiøbsteder er Nakskov, liggende paa den 54 Grads 52 Minutter ved Landets vestlige Kant, og en lang og bred Fiord eller Havbugt, i hvilken ere adskillige smaa Øer og mange Sandbanker, som giøre Giennemfarten vanskelig ved en indløbende temmelig Dyb, men krum og bugtet Rende, hvilken ved Stager eller flydende Ting, maa anvises for de Søfarende. **Alboe Havn.** Af den Aarsag skeer det og, at store eller dybtgaaende Skibe ikke søge Byen selv, men blive liggende en liden Miil længere ud mod Vesten, hvor den Peninsul Alboe, som har Navn af sin lange og krumme Strekning, gjør en dyb og sikker Havn, endogsaa for de allerstørste Skibe, hvis Ladning tilføres dem ved Pramme og Baade. Navnet Nakskov, som og af mange skrives Naskov, giver vel den sidste Stavelse saa meget tilkiende, at den Egn fordum haver haft meere Skov, men Oprindelsen til den første Stavelse synes uvis. (*) (280)

(*) P. J. RESENIUS sig i sit mfs. Forte Nakskov, ut sit per Ironiam, sallif Sylvæ dicatur, cum rarior in hoc ytactu Sylva. In antiqvioribus privilegiis, concessis Anno 1479, mentio sit Sylvæ Marskov, qvæ urbi subjacet, qvod forsan postea in Marckov & inde in Nakskov Degenneravit.

Byen er ikke stor, men tet og vel bebyggt, med gammeldags Gavl-Huse, af hvilke et hvert haver kuns lidet Gaardsrum. Ved Udsiderne hvor Stadens forrige Volde og Fæstnings Verker ere jevnede, findes nogle nyere Bygninger, dog meest Kiøkke-Haver til daglig Brug. Borgerskabet kan ved Mønstring udgiøre trende Compagnier, et hvert omtrent af hundrede Mand. De ere for den beste Deel handlende og Søfarende, dog haver deres Næring i dette Aarhundre merkeligen aftaget, da de sielden nu, saasom tilforn handle paa Vester-Søen men nøyes med at sælge deres Vahre til Kiøbenhavn, Lybek, Rostok eller andre nær liggende Steder. Skibenes Tal er og nu omstunder ikkuns en Snees, da det fordum var 50 og flere, imidlertid udgaaet aarligen af Nakskov Havn mange, saavel egne som fremmede Skibe, med rige Ladninger af Landets Vahre, og adskillige Haandverks-Mesteres Laug nære sig ret Vel. **Byens Næring.** Paa allehaande Victualier, men ey paa Brændsel, haver indtil de sidste dyre Aaringer været saa billige Priser, at Nakskov holdes for et got Leve-Sted. Dog udvælges det sielden af andre, end dem der søge deres Borgelige Næring, thi Grundens og Luftens Fugtighed er kiendelig stor, og Vandet saa slet, at ikkuns én god Brønd siges at være i den gandske Bye, og samme Lader Magister DYSSEL endda ikke passere for meget god. Til Mad og Thee maa man sanke og forvare Regnvand. Den aarlige Consumptions Beløb er omtrent 3800 Rdlr. Indbyggernes daglige Levemaade og Opførsel siges her at være noget mere Borgerlig, tarvelig og frie for Overdaadighed, end i en Deel andre Kiøbsteder.

Byens Ælde og Anseelse. Byens Ælde og Oprindelse finder jeg ikke. Et Brev givet af Kong ERICH GLIPPING, som forundte Byen den Jord Givers Eng og Mareskov, viser alene, at den var Anno 1266 (281) i Kiøbstædernes Tal, og uden tvivl haver de vel været længe tilforn (*) eller saa tidlig som nogen anden af dette Lands Stæder, hvilke samtligen begyndte at faae meere Smag paa Handel og Kiøbmandsskab i Kong WALDEMAR I. og CANUTI IV. Tid da de lige over for boende vender antoge den Christlige Religion, og derpaa fik først Frihed at drive Handel og Kiøbmandskab i Dannemark.

(*) Et ældre Brev dateret i Nakskov af Kong ERICH PLOVPENDE Aar 1242, anføre A. HVITFELD, T. I. pag. 209 men det angaaer Biskop Torkild i Reval og ikke Nakskov Bye, hvis første Opkomst uden Tvivl haver været den samme som de fleste andre Søesteders her til Lands, nemlig et Fiskerleye og tillige en beleylig Havn for Fribyttere. Imidlertid haver den længe siden haft god Anseelse blant Danske Kiøbsteder, hvilket sluttes deraf, at i den anden Calmarske Constitution, giort Aar 1436, anføres den af HVITFELD, pag. 797, saasom rangerende med Hovetstederne, og sendte ligesaa vel en Borgemester med gyldig Stemme til Rigsdagene, som Roeskild, Kiøbenhavn, Viborg, Aarhus, Ribe, Aalborg, Odense ec.

Privilegier. Kong ERICH MENDEVED stadfæstede Nakskovs Privilegier Anno 1290. 1293, ligesom følgende Konger, særdeles Kong ERICH af Pommern, hvis Brev er dateret paa et Skib kaldet den store Ark, Anno 1404. Hans Eftermand Kong CHRISTOPH III. af Bayern, som gav alle Danske Steder deres Bye- og Birkeret, gjorde Nakskov det største Gavn, ved at forunde dens Borgere Seyladsen alene, saa at Bønder og andre derfra skulle være udelukte. Datum paa Aalholms Slot, Domin Cantate Anno 1445. Siden have de fleste følgende Konger af det Høylovlige Oldenborgske Huus, stadfæstet alle ældre Friheds-Breve. Efter at Nakskov, midt i forrige Seculo, tvende gange blev belejret og ved den sidste Indtagelse, af Kong CARL GUSTAV meget ruineret, ville Kong FRIDERICH III (282) efter Tid og Leylighed, gierne see den hiulpet tilrette igien. I saadan Henseende forundte han den Anno 1662 den 19 Martii Lands-Tings Rettighed, men samme blev ophævet ved et Rescript af 13 Martii 1683 Anno 1667 den 7 Februarii fik Byen til Gotgiørelse for tagne Krigs-Skade, 24 Aars Frihed, de 8 første for al ordinair og extraordinair Tyngde, de øvrige 16, for den halve Deel deraf, hvilket kom Borgerne vel til Hielp. Men da den tillige bekom Stabel-Stads Rettighed over Laaland, saa at ingen fremmede Kiøbmands-Vahre der maatte indføres, førend de i Nakskov havde oplagt en Udes-Tid, og dette Fortrin blev misundt af andre Steder, som derover besværgede sig, saa blev den Rettighed, kort efter kaldet tilbage.

Ildsvaade. Om Byens andre Tilfælde i ældre Tider findes alene dette, at den Anno 1420 leed stor Skade af Ildebrand, som A. HVITFELD, siger pag. 679. Saa og at i den Lybekske Kaper-Krig, som Hanse-Stederne førde med Kong HANS, er Nakskov af Lybekernes Søe-Magt udplyndret og meget beskadet, fordi den da varen en aaben Bye. HVITFELD pag. 1078.

Befæstelse. Naar og af hvilken Konge denne Stads forrige Fæstnings-Værker ere anlagte, finder jeg ikke, men slutter af Arbeydets overblevne Fodspor, saavelsom andre Omstændigheder, at det er skeet af Kong FRIDERICO II. I den syv Aars Krig mod Sverrig, (*) ligesom hans Søn CHRISTIAN IV var den, der ydermere lod Fæstningen reparere, og Anno 1629 med nye Værker forsyne, ligesom hans Søn (283) Friderich III. 1657, lod den ved Johan Brekling paa nye forbedre og Tøymhuset forsyne.

(*) I et Mfs. Findes, at Arbeidet er noget ældre, og fra Kong Christiani III Tiid, da det hedder: Anno 1547 ved Philippi Jacobi Tid, blev der begyndt med at graves for Nakskov, af Laalands og Falsters Bønder.

Nakskov blev først befæstet, da Engelborg paa Slot-Øen ødelagdes. Dette Slot var efter JOH. MEURSII Ord bygget af Kong HANS saasom Nakskovs Beskiermelse mod Hanse-Stedernes Overvold. Men ældre end begge disse Fæstninger var det paa en stejl Høyde liggende Slot

Ravnsborg. I Steden for dette bygdes Engelsborg, og da dette holdtes utilstrekkelig, blev Staden Nakskov selv befæstet. (*)

(*) Engelburgum prope oppidum Nachskovium, arce veteri Ravensburgo in vicinia, diruta. Sed posteris temporibus, etiam arx Engelburgum in ruinas abiit, oppido inso Nackskoviensi operibus munito. Saa siger JOH. GRAMMIUS in Noirs ag *J. Meursii Hist. Dan.* edit Florentin. Pag. 718. Engelborg Slot haver da formodentlig lagt paa den liden Holm, som findes i Nakskov Fiord lige ud for Albuen. Det første store Orlogsskib som brudes i de Danske Fahrlande og kaldtes Engelen, lod Kong HANS bygge ved Engelsborg, hvoraf det formodentlig ogsaa fik Navn. Om Ravensborg skal siden erindres lidet mere.

Af den hosføyede Grundtegnning sees at Fæstningen haver været en Sexkantet Polygone, dens eene Linie vel lang og ikke noksom dekket, men mindre at uden for have været halve Maaner eller deslige Værker, som nu ikke kiendes. I hvor om alting er, kand Stedet synes velbeqvemt til en god Fæstning, formedelst sin jevne nedrige og vandrige Lægde, saa og i Henseende til Voldenes seye og leeragtige Materie, i hvilken Canon-Kuglerne strax dæmpes, og ikke, saasom i Jord, kunde gjøre Breche. I et Mfs. Findes nogle af Bastionernes Navne, saasom Øll-Karret, Katten, Marieboe Værk, Søndergades-Værk og den nye Brygge, hvorved var en Skandse, saasom Tete de pont. Men da alle Fæstningers Underholdning er kostbar, og dennes Lægde (284) ikke just syntes at gjøre den meget brugbar eller fornøden, saa haver man, efter dens sidste Beleyring og Indtagelse ikke fundet for got at holde den vedlige.

Tvende Beleyringer. Dette leder mig til at melde noget om Nakskovs Skiebne ved forberørte Fiendtligheder. Ikke én men tvende gange, blev seyerrige Vaaben den gang i en Hast oversvømmede næsten heele Dannemark, ved Hielp af en usædvanlig haard Vinter, som i Aaret 1658 lagde en Iisbroe over begge Belters Strømme. **Første Indtagelse af Svensken.** Første gang tog den Svenske Armee sin Vey fra Fyen over det tilfrosne Hav igiennem Langeland og Laaland, og som Byen ved den Overrumpling ikke var i nogen tilstrekkelig Defensions-Stand, skjønt Garnisonen skal have været 2900 Mand, saa besluttede Steen Brahe, som i Hast var indrykket med lidet Rytterie, samt Commandanten Frantz Edmund, snart til at tage mod en taalelig Accord, da det og synes, at Borgerskabet er sluppet med en Brandskat. At nogle Indbyggere den gang skulle have givet Anledning til det Øgenavn Løgte-Dragere og om Natte-Tid hemmeligen begivet sig med Løgter, til den fiendtlige Leyr, for at accordere, er en mundlig og uvis Tradition. Efter denne haver jeg været alt for lettroende til at anføre saadant i mit *Theatro Daniæ*, pag. 189. Men da jeg siden af et Mfs. Som en Lærd Laalandsk Præst navnlig Hr. ROGGERT, haver efterladt sig, og af Velærværdige Hr. Provst DORPH, nu Sogne-Præst paa Stedet, er mig meddeelt, seer denne Beretnings Ugrund, saa findes jeg ligesaa villig som skyldig til at igienkalde den urigtige Beretning. Da jeg for nogle og Trediva Aars Tid, skrev bemeldte Bog, fattedes mig langt mere end som nu, til Sagens Oplysning, men hvad som (285) min Formodning gjorde det ved Ordsprog eller Øgenavn bestyrkede Vanrygte ikke uantageligt, var, at Corfitz Ulfeld, som fulgte med Kong CARL over Iisen, gjorde ved Overtalelse sit til Stadens hastige Overgivelse den 7 Febr. 1658, hvorom kand eftersees SAM. PUFFENDORF *de Rebus Gestis caroli Gust. Lib. V. § 7.* vist nok er det, at den hastige Overgivelse var utidig og havde været ufornøden, da de Danske havde Folk nok i Nakskov, ja efter M. Terlons Ord, *presque autant de monde, hart ad ligesaa mange Folk i Nakskov, som de*

Svenske den gang droge igiennem Landet med, og ville have ladet Nakskov ligge urørt, dersom ikke Ulfelds Overtalelse havde forført dem. (*)

(*) Mais le terreur fe mit si fort dans la garnison & parmi les habitans de Naskov, fur ce qu'ils erurent, que le Roy de Suede avoit toute son Armée & son Artillerie avec luy pour les attaquer, qu'avec ce que heur dit le comte Ulfeld, ils n'attendirent pas plus long tems a se rendre *Memoire de Terson*. P. 98.

Anden Beleyring. Anden gang blev Nakskov hart ad ligesaa uformodentlig angrebet i Maymaanet Anno 1659, da bemeldte Svenske Konge hastig brød den Roeskildske Fred, beleyrede Kiøbenhavn, og ved Bestormelse den 11 Febr. Svækkede sin Armee saaledes, at han intet videre kunde vove mod Hoved-Staden, men vendte sig til de mindre Fæstninger paa Øerne. Da tog Nakskovs Beleyring sin Begyndelse den 1 May og varede indtil den 15 Julii, altsaa i halvtredie Maanet, ikke uden tapper Modstand og Fiendens store Skade, og endda havde det formodentlig kostet meere, samt taget længere Tid, hvis ikke Staden havde været opfyldt med saa mange Fremmede og fra Landet indflyttede Familier, som i kort Tiid kunde foraarsage Mangel paa Levnets-Midler. Hertil (286) vare Landboerne opmuntrede ved Høylovlig Kong FRIDERICH III Skrivelse af 18 Sept 1658. Saa lydende Vi FRIDERICH Helse Eder os Elskelige Riddere og Ridder Mænds Mænd, Adelige Fruer og Jomfruer, saavel som Geistlige og Borgere, samt meenige Indbyggere i vore Lande Laaland og Falster. Eftersom vi ey paativle, at Eder jo er noksom bekiendt, hvorledes Kongen af Sverrig Os, imod oprettet Pakt og Forbund haver overfaldet, saa bede Vi Eder alle, og af enhver særdeles begiere, at I udi Vor Fæstning Nakskov indflytte al Eders Gods og Formue, saa at Fienden intet deraf skulle blive mægtig Befalendes Eders Gud.

God Modstand. Commandanten var denne gang Oberst Jochum Körber og Under-Commandanten Oberst Clamer Rheden. Garnisonen var ikkun 1000 Mand, thi noget tilforn bleve 500 transporteerde til Kiøbenhavn. Dog gjorde Soldater og Borgere en priselig Modstand i 11 Uger, og vovede trende Udfald til Fiendens Afbrek, den 5, 9 og 12 Junii. Nogle gange stormede Fienden, særdeles den 18 Junii, men blev tapper dreven tilbage. Over en god Deel Svenske Officerer, som da satte Livet til og siden bleve begravede i Kirken, fandtes der en Deel ophængte Fahner. I Staden bleve mange dræbte og blant dem en Barsel-Kone, hvis Hovet af en Kanonkugle blev afskudt, dog Barnet fundet ved hendes Side levende og svømmende i sin Moders Blod. De beleyrede ventede sig Undsetning ved den Hollandske Flode, men der blev intet af, da den Engelske og Franske Minister satte sig derimod. PUFFENDORF l. c. § 8. OG Terlon Men. P. 250. **Anden indtagelse.** Endelig maatte Staden den 15 Julii oplades for den Svenske General Greve Gustav Otta (287) Steenbuk, hvis Frue Imidlertiid gjorde Barsel i Skovvænge Præstegaard, og siges der at have født Grev Magnus Steenbuk, som, efter at han i tvende Feldtslag havde været Dannemark fatal nok, endelig 1713 blev fangen i Tønning, og altsaa endede sit Liv i Dannemark, ligesom han der havde begyndt det, efter en Beretning som Mag. J. A. DYSEL tillige med mere haver uddraget af adskillige Laalandske Mfs. I det tilforn anførte Mfs. Af Velærværdige Hr. ROGGERTS Haand, om Laalandske Sager, findes endnu nogle Specialia angaaende Følgerne af den sidste Beleyring, og de store Udgifter, som denne tilforn heel rige Handelsstad derved ere foraarsagede, Indbyggerne til største Svækkelse, da de foruden 20000 Rdlr. Brandskat, maatte udgive fem gange saa meget i allehaande Victualier og Foræringer til de mange Svenske Regimenter, som i dette og følgende Aar bleve liggende, deels i Byen deels paa Landet, efter at den Danske Garnison var udmarscheret med klingende Spil, og

deels overført til Kiel, deels tilladt at blive i Laaland, med Løfte at ikke lade sig bruge som Krigsfolk i denne Feyde-Tiid.

Store Udgifter. De Svenske fik fra den 16 Julii af, dagligen Øll 7 Tønder, Brød 6360 Pund, Flesk 2112 Pund eller og Kiød 4224 Pund, foruden Erter, Gryn ec. Stadens Klokker maatte ransoneres med 500 Tønder Hvede. Den ganske Summa, som Nakskov maatte svare i Penge, Klæder. Mad og Drikke, fra den 16 Julii 1659 til den sidste May 1660, da Freden var sluttet, beløb sig til 14744 Rdlr. Endda blev Raadhuset, strax efter Opladelsen, plyndret af Soldaterne, som ved den Leylighed omkomme en Deel gode Breve og Documenter, men dette skeed imod den Svenske Commandant Gorgos hans Villie, som ved Sognepræsten Mag. Laurids Widsted, næste Søndag lod lyse (288) efter Brevene og udlovede en Belønning, naar de bragtes til Stede igien.

Kong Carls Nærværelse. Da Kong CARL GUSTAV fik Tidende om Stadens Overgivelse, indfandt han sig dr i egen Person, og logerede i 3 Dage hos Villem Hansen, ligesom hans Broder Hertug Adolp siden kom der i October Maaned, men var ligesom Kongen saa god at fornøyer, at 100 Rdlr. Nat og Dag var alt hvad de kostede. Derimod kunde General-Admiral Vrangels Frue, for et Besøg af 12 Dage i August-Maanet, ikke nøyes ringere end 4000 Rdlr.

Saa længe Fienden var i Landet blev ikke tænkt paa at holde Ting eller Rettergang, thi i en Ting-Protocoll findes de Ord antegnede: Anno 1660 den 17 Julii blev igien holdet Ting, efter at det over Aar og Dag havde opholdt, nemlig fra den 19 April 1659. Hvor meget Byens Næring og hvor Mands Velstand, ved disse Uroeligheder blev sat tilbage, sluttet letteligen. En gammel Skatte-Bog som indeholder den da brugelige Taxation, efter Lødemark, viser, at Anno 1657 var Nakskovs Taxt 3240, men 1664, ikkun 650 Lødemark, Efter Freden blev Oberst-Lieutenant Niels Rosenkrands sat som Commendant i Nakskov, og Generalmajor Fridrich v. Ahlefeld til Marsleben som Stiftsbefalnings-Mand over Laaland.

Sogne-Kirker. Nakskov haver ikkun én Sogne-Kirke, hvis Bygning er stor og anseelig. Taarnet havde fordum eet af de højeste Spire som fandtes i Dannemark, men stod ikkun i 7 Aar, nemlig fra Anno 1618 til 1625 da det af et Stormveyr blev kulkastet, og siden ikke opsat. I Pavedommets Tiid havde denne Kirke mange Altere, saasom Erasmi Alter, Hellig Kors Alter, Skoemager Alter, St. Hanses Alter, (289) St Giertruds Alter, vor Frue Alter, lille vor Frue Alter, Hellig Trefoldighes Alter, St. Olufs Alter, St Annæ Alter. Rundt omkring Choret er ved sildigere Tilbygning giort en skøn Omgang 1653, hvilken sex Aar derefter, i Mangel af et Tøyhuus, da Byen blev belejret, maatte bevare allehaande Krigs-Ammunition, og da Fienden ved Overløbere fik Nys derom, saa fyredes desto mere paa Kirken, skiønt uden skadelig Virkning. Hvælvingen er høj og mellem de 6 Piller som bære den, indfalder Dagslyset, neden til igiennem 14, og oven til igiennem 6 store Vinduer. Choret ligger en Deel høyer end Kirken selv, og adskilles derfra ved en smuk Pulpitur. Paa Altertavlen forestille den hellige Nadvere og Christi Lidelse ved en god Pensel. I Hvelvingen sidder en forgyldt Kugle, hos hvilken læses de Ord: Anno 1659 Søndagen den 19 Junii, er denne Granat indskudt af de Svenske og gjorde paa Altertavler stor Skade. Af en Tordenstraale tog Taarnets Muur, og en Piller i Kirken, den 7 Augusti Anno 1687 nogen Skade, og da det var en Søndag just imellem Fro-Prædiken og Høymesse, og da det var en Søndag just imellem Fro-Prædiken og Høymesse, saa erindres ved følgende Ord den Naade, at intet Mennesker da befandt sig i Kirken.

*Fulminis igne teris sacra culmina, pulpita, Vindes
Numinis igne tegis templa animata, Pater.*

Paa en Tavle neden i Kirken staaer følgende Opskrift, som er én af de faa, hvis Hovet-Indhold man ikke vil gaae forbie ved saadan Leylighed. Denne Tavle haver hederlig og Høylærde Mand, nu salig Mag. Laurids Mortensen Vidsted den 12 Sogne-Præst her i Nakskov efter Religionens salig Forandring, ladet bekaaste og opætte, for en Deel af den Sone, efter hans salig Søster-Søn (290) Peder Christensen, som ulykkelig blev ihjelsluttet i Viborg den 5 October 1653 og derpaa lader sine salig Formænd, Lutherske Sogne-Præster her i Nakskov, tillige med sig selv optegne, dennem samtlige til Christelig Amindelse og Menigheden til Underretning. Navnene ere følgende:

Hr. Peder Bosen født i Skoubølle den første Lutherske Sogne-Præst, som satte sig mod Monkenes Lærdom, døde 1565.

Hr. Geert Oldenborg Bremensis døde 1571

Hr. Just Paulsen, kaldet fra Kiøbeløv Sogn, døde 1590.

Hr. Peder Jensen, hidkaldet fra Danmare 1591, døde samme Aar.

Hr. Didrich Augustini Keiler, døde 1602.

Hr. Niels Jörgensen Bartscher, tilforn Capellan, døde 1603 da Pesten graserede.

Hr. Laurids Rasmussen tilforn Rector og Capellan, døde 1616.

Hr. Anders Andersen Krag, kaldet først i Aaret 1617. Forestod Embedet indtil næstfølgende 12 Søndag efter Trinitatis.

Hr. Anders Pedersen Perlestikke, først Recto her paa Steder, døde af Pest Anno 1629.

Hr. Jörgen Christensen, tilforn Sogne-Præst i Brandersløv, døde 1633.

Hr. Peder Hansen, tilforn Capellan i Foborg, døde i Pesten 1638.

Hr. Laurids Mortensen Widsted, skildtes her fra den 27 Julii 1666.

Herre seer, han gav, han tog, Herrens Navn være lo

De trede Gange imellem Kirkens 4 RaderStole, ere rigeligen behængte med Lysekroner, saa og til deres Brug, givne en Hob smaa (291) Capitaler, som tillige med andet opregnes i Hr. HOFMANS Samlinger af Fundatzer T. VI. P. 93. seqv og det synes, at man her paa Stedet har baaret særdeles Omsorg for denne Lysning. Af Kirkens Materialier bleve i Krigens Tiid udleverte 58 Skippund Blye, beløbende sig til 1160 Slette Daler, for hvile længe, men forgieves blev søgt Gotgiørelse.

Hellig Aands Kirke. Foruden denne Sogne-Kirke var ogsaa i Pavedommets Tiid, her paa Stedet en Hellig-Aands Kirke, som Anno 1420 blev lagt i Aske tillige med det meste af Byen, efter A. HVITFELDS Ord p. 679. Der af er nu intet mere tilovers end den saa kaldte Klosters-Kirkegaard til Fattiges Begravelse. (*)

(*) Efter Ildebrand blev Klostret dog igien opbyggt og stod dets Bygning længe efter i nogenledes Stand, indtil det Anno 1689 gandske blev afbrudt. Fra ovenbemeldte Ildebrands Tiid af, synes det at Byen haver faaet en anden Skikkelse, og at dens beste Deel er da ved nye Opbyggelse, flyttet længere ned mod Stranden, til større Magelighed for de Handlende, thi mod Nordvest, hvor nu er

Bredgade, Reberbanen, Klostergade og Klosters Kirkegaard, findes i Haverne, og hvor man ikke ventede det, Tegn til Gader og Grundvolde af gamle Bygninger.

Skole. Til Hospitals Lemmernes og andre Fattiges Forøgelse findes her paa Stedet mange gode og vel serverte Legata, som vidne om Indbyggernes Godhiertighed, saa er og den Latinske Skole vel doteret, særdeles siden en Deel reducirte smaa Skolers Indkomster her til Familier, som have deres Synagoge.

Raadhuus. Raadhuset er en gammeldags Bygning, opført tillige med én af Portene, Aar 1590. Som sees af Kong CHRISTIAN IV. Brev (292) da givet den 4 August til Byens Magistrat. Denne fik Tilladelse at indeholde sin Byeskat i tvende næstfølgende Aar, med Vilkaar, at Pengene, efter giorte Forslag, bleve anvendte til Raadhusets og den murede Ports Bygning. Paa Raadhuset læses denne sandfærdige Opskrift

Lex urbis anima est. Qvemadmodum corpus decedente anima
Concidit: ita, sublatis legibus, actum est de Republica. Anno 1592.

En kostbar Broe. Blant andre offentlige Bygninger, som nogle gange have været Borgerskabet til Besværing, er særdeles de lange Broe, fra Byen over til Færge-Landet. For at mure den, fik Magistraten, kort efter Reformationens Tiid Anno 1539 af Kong CHRISTIAN III. Tilladelse at afbryde den gandske nærliggende Landsbye-Kirke i Krogsbølle som syntes overflødig, da Bønderne kunde høre Guds Ord i Byen. Omtrent Hundrede Aar derefter, nemlig 1646 findes denne Broe atter at være ombygget af Ingenieuren Oluf Steenvinkel, efter den udvalgte Printz Christians Foranstaltning, som dertil gav 1000 Rdlr. i Penge, og alt Tømmer af Eeg og Bøg, men Borgerskabet lagde der til 400 Rdlr. Dette forslog dog ikke, thi Anno 1653 tillod Kong FRIDERICH III. at hans og Kronens Bønder måtte contribuere her til 400 Rdlr, saafremt den Laalandske Adel, for felleds Gavn og Nytte ogsaa ville lade sine Bønder betale samme Summa, tilhobe 800 Rdlr. Tillige befalede Kongen sin Lehnsmænd at handle med Nakskovs Borgere, om et bekvemt Sted til Tøylhuus fir Stykker og Gevær. Kort før Krigen, nemlig 1657 fik Lehnsmænd Fredrich Urne Orde at tilholde alle Landsens Bønder, baade Adelige og Kongelige, efter forrige Sædvane, at forfærdige hver sin tildeelte Anpart af Nakskov Byes Befæstning, da det var til hele Landets Forsvar. Market holdes hver Torsdag i Fasten med Heste og Qvæg. (293)

Marieboe Kiøbstad. Marieboe er Laalands anden Kiøbstad, liggende saa got som midt i Landet, 3 Mile Østen for Nakskov og halvtredie Miil Vesten for Guldborg-Sund, eller Nyekiøbing i Falster. Den er liden, men nærer sig vel af Handel og Kiøbmandskab, endskiønt den ligger en Miil fra sin Ladeplads Banholm, hvorfra og til alle Vahre maa føres paa Vogne. (*)

(*) I Banholm er Toldstedet, hvor Toldbetienterne og faa andre opholde sig, men Marieboe Kiøbmand have der deres Pakhuse og Korn-Magaziner. Der indfinde de sig hver Onsdag og Løverdag, da Bønderne søge der, til, med deres Korn eller andre Vahre og tage igien derfra hvad de behøve. Forbi Levnets-Midlerne i Marieboe ere godt Kiøb, pleye Enker og Pensionister gierne at nedsette sig der.

Næring. Imidlertid gives denne Bye ogsaa nogen Næring og Anseelse derved, at saa vel Landstinget, som Landemodet eller Geistlighedens Forsamling, under Stiftsbefalingsmandens og

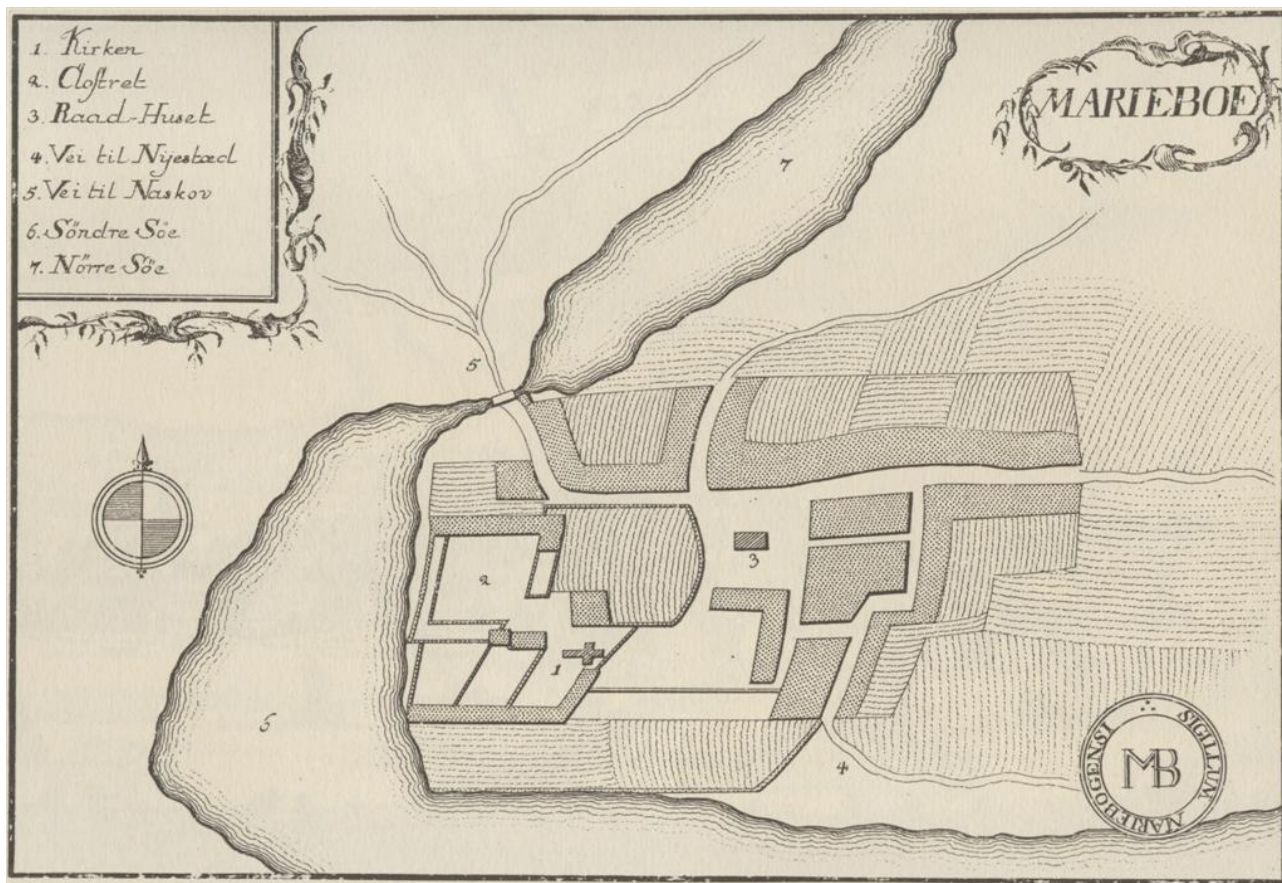
Biskopens Præsidio, her holdes. Derhos haver den god Avling og got Kiøb paa Brændeved, saa og frem for andre Laalandske Kiøbsteder, det beste Forraad paa got Vand, samt adskillige ferske Fisk, da den ligger tæt ved den store ferske Søe, som igiennem en liden Aae tager sit Afløb forbi Knuthenborg til bemeldte Banholm, og synes, ligesom flere deslige Aae, at have været forud stor nok til at tage mod maadelige Pramme og Baade, i hvis Sted nu maae bruges Vogne.

Consumptionen gav Anno 1763, 805 Rdlr. Trende aarlige Markeder nemlig den 4 Martii, den 9 og 31 Octobr. Holdes her med Heste og andre Creaturer, saavel som med Kiøbmands-Vahre, da Stedets Lægde midt i Landet er beqvemmest for Indbyggerne fra alle Sider. **Bygning.** Raadhuset og nogle flere nye Bygninger ere af god Anseelse. **Ildsvaade.** Anno 1596 overgik Marieboe en Ildebrand, som lod ikke mange Huse blive tilovers, end ikke Sogne-Kirken, (294) som tilforn stod ved den lange Adelgade, paa det Sted hvor Farvergaarden nu er. Der vare dens Levninger i lang Tiid tilsuene, og det er ikkun en Mands Alder, siden Murene gandske bleve nedbrudte. Dog blev en Deel af Muren strax anvendt til at bygge et andet Huus Med Navn Dronning-Gaarden. **Pestilenz.** Siden bemeldte store Ildebrand, paa hvilken fulgte fem Aar efter, nemlig 1601 den Pestilentialiske Syge, som tog mange Mennesker bort i denne og flere Provintzer, **Kirke.** agtede man det overflødigt at vedligeholde i en liden Bye, tvende Kirker, hvorfor Kloster-Kirken blev gjort til den rette Sogne-Kirke, og dertil sat i Stand ved en Reparation, som skeede 1598, da denne Kirke saavel som Klostret, liggende ved Siden af Byen, ogsaa havde taget nogen, skjønt ikke saa stor Skade. Marieboe Kloster Kirke fortiente og frem for den anden, at blive ved Magt, da Bygningen holdes for den skønneste og største i det gandske Land, ansees og som en Cathedral-Kirke, for Landemodets samt Provste-Vielsers Skyld, som Biskoppen af Odense der holder, naar han kommer til Lande-Møde. For 30 Aars Tiid kostede denne Kirkes Reparation 700 Rdlr., thi ved Alderdom var den bleven brøstfældig, da den er halvfjerde Hundrede Aar gammel, ligesom Klostret selv. Samme Kloster er det, som haver givet Kiøbstæden sit nærværende Navn og største Anseelse.

Det forud berømte Kloster. Fordum kaldtes det Sted Skinninge eller som nogle skrive snart Skienninge, snart Skiemminge, men siden Marieboe, Habitaculum Mariæ, fordi den hellige Jomfrue meentes at have fundet en særdeles Behag i at boe og dyrkes paa det Sted, efter de Tiders Overtroe. Ordet gik, at den Grund, hvor Klostret staar, faaes hver Nat at beskinnes med en Ildslue ligesom en himmelsk Klarhed. Dette var nok (295) til at forklare S. Mariæ Villie og Ønske, om et Klosters Bygning. Her til fandtes Dronning MAGRETA strax villig og købte Grunden af dens forrige Eyer Jens Grim, (*)

(*) Samme Jens Grim skal i den Egn have eyet tvende Slotte, navnlig Liusemose og Borre. Om ham fortælles, at da Hanse-Stæderne engang som tiere havde gjort Indfald i Laaland og belejret hans Slot, da han ikke var tilstede, fik de det ind paa den Maade, at de havde fundet en Kniv, som han sædvanlig har i Lommen og bragte den til Slottes Besætning, med Foregivende, deres Herre var fangen og sendte dem sin Kniv til en forsikring om, at de skulle løse ham, ved Slottes Overgivelse, hvilket og skeede.

Men da Dronningens Død forekom det Forsæts Fuldbyrkelse, saa skeede det ved hendes Medregent og eftermand Kong ERICH af Pommern, Aar 1417 da hans Majestæt tillige med Erkebiskop Peder Kruse, lod udgaae den Opmuntring og Befalning, som udførligen kand læses i *Annal. Eccles. Dan.* Tom. II pag. 514 seqv. Dens korteste Summa er, at Christus selv, midt i Brevet, indføres talende saaledes: **Overtroe.**

Jeg vil nu lade bygge et Closter til min Moders Ære, saa at Synd og Ondskab derved maa formindske. Jeg begierer af Menigheden en Hielp til bemeldte Klosters Opbyggelse, ikke ligesom jeg skulle være fattig og trængende, thi jer er en Herre over alting, men paa det Eders Beredvillighed maae blive kundbar for andre. Derfor hvem som er kommen til Skiolds-Alder og haver sat sig for, at leve uden for Ægtestand, være sig en jomfrue eller Ungkarl, skal give én Penning gangbar Mønt, ligeledes de som leve i Enkestand. Men hvem som er giftet skal give to Penninge, én for sig, og én for sin Hustrue, til at bygge min Moders Kloster (296) med. Forældre som have Børn af 16 Aars Alder, skulle og give en Penning for hvert Barn, paa det at Kierlighed og Lydighed i dennem maae forøges. Saavidt skulle Christus selv have talet. Siden siger Kongen og Erkebispem, de ville selv udtrekke deres milde Haand NB. Tillige med alle Indbyggerne i Dannemark, Sverige og Norge. Saa havde de og 2 Aar tilforn forhvervet Pave EUGENII IV. Stadfæstelses Brev, som videre kand læses samme Sted. (*)

(*) Forunderligt er det, som læses i Danske Magazins T. I. p. 366. nemlig en Dom over Nestved Mænd, som ulovligen havde ladet rette en Monk af dette Kloster og tvende Klostrets vordnede, jus samme Aar 1417, da bemeldte Gave-Brev er dateret, saa man maa slutte, at Stiftelsen allerede den gang var nogenledes i Stand. Sagen bestod der i, at Nestved Borgere havde gjort Indgreb i det lige over for liggende Laalandske Klosters Fiskerie. Dette forbød man dem med Magt, og derved bleve de saa opbragte, at deres Fiskere fangede en Monk og tvende Klostres Bønder, hvilke de i deres Bye strax dømte fra Livet, og lode Dommen uden videre Betænkning fuldbyrde, men maatte derfor lide Dom paa en Herredag holden i Kallundborg bemeldte Aar, som forhen ved Nestveds Beskrivelse er bleven fortalt.

Sildig Secularisation. Heraf sees, at Grunden til dette Kloster haver været en ordentlig Kopskat over alle 3 Nordiske Riger, følgelig blev saavel Indkomsten som Bygningen stor og anseelig. Søsterne levede efter S. Birgittæ, men Brøderne efter S. Augustini Regel. De sidste havde den Deel af Klostret, som siden er bleven en Boelig for Kirke-Tienerne, men Søster-Gaarden er længe siden lagt øde, dog blev denne allerlængste beboet og ikke førend Anno 1620 seculariseret, samt Marieboe-Klosters Gods af Kong CHRISTIAN IV. henlagt til det adelige Academie, som af hamnem (297) blev oprettet i Soer. Denne Forandring skeede ikke uden vigtig Aarsag, Gravibus de causis, siger L. Alardus in Rebus Nordalbingicis, hos Hr. WATPHAL T. I. pag. 1962. **Klagemaal over de geistlige Søstres Uordentlighed.** Hvad herved forstaaes, lader sig letteligen slutte; thi ligesom det adelige Kloster i Slesvig og andesteds blev ved Magt paa Adelen Begiering, som der ville have et Tilhold for deres Døttre, saa havde og de adelige Familier i denne Provintz, udbedet det samme af Kong CHRISTIAN III. som samtykkede der i, med Vilkaar, at Nunnerne skulle lade deres Overtroe fare, og holde Guds Tieneste efter den udgivne Kirke-Ordinantz. Men saa vidt kunde man aldrig bringe det med Søsterne i Marieboe-Kloster. Den Evangeliske Lærer ville de ikke høre, og om de jo kom i Kirken for er Syns Skyld, toge de deres Tide Bog med sig, for at læse Helgenes Legender. Deres Rosenkrantz eller Pater-Noster-Baand ville de ikke aflegge, deres latinske Sange og andet, henhørende til en ufornuftig Guds-Tieneste, gjorde de sig en Pligt og en Ære af, at holde ved lige. Hertil kom fornemmeligen dette, at mange af dem førde et daarligt ja liderligt og heel ugudeligt Levnet. Biskopperne i Odense, som ville sette dem til rette, bleve haanligen afviiste, og én af dem nemlig M. Niels Jespersön saae sig endeligen nødet til at indgive sit offentlige Klagemaal over dem (*) der heder det, blant andet, at de ikke lode Præster aller andre ærlige Folk komme ind til sig, men vel toge mod unge (297) Adelmænd og andre, so vare drukne.

(*) Opskriften er: de vitiis monialium, suo tempore corrigendis og Documentets gandske Indhold kand læses i Annal. Eccl. Dan T. III. p. 393. Saaledes som jeg haver fundet det i Odense-Stifts-Kirke.

Af dem taalede de, at deres Hue blev afreven, og de selv tracterte ikke anderledes end Skiøger. Indbyrdes levede de i daglig Kiv, Klammer og uforsonlig Trette, bandte om tusende Stokke Diævl, ønskede hverandre, at Pokker maatte falde paa dem saa store som Fade. De sloge hverandre Ørefigen, ja drak sig saa drukkne, at de ikke kunde reyse sig ec. Hvad den latinske Sang og nogle alt for daarlige Kirke-Ceremonier angaar, da erindrer jeg, at Kloster-Frøknerne til Pretz, i min Ungdom, endnu holdt hart derved, ja saa hart, af deres Sogne-Præst den retskafne Pastor Führsen lidde megen Modstand og Fortred, indtil han endelig fik den gamle Suurdey udryddet.

Blandt de Abedisser, som Reformationen have forestaaet Marieboe-Kloster, findes efter adskillig Opskrift i Kirken, at have været, Jomfrue Margrete Urne, Sophie Gyldenstierne Alhed Wenstermand, og Magreta Hardenberg. Om Jomfrue Anna Giøe hendes Indledning endogsaa ved Kongelige Personer, læses følgende Ord paa en Pille i Kirkens Vester Ende. Denne Tavle haver ærlig og Velbyrdig Mand Mogens Giøe til Bremersvold, ladet koste og sætte, hans salig Søster Jomfrue Anne Giøe til Ære, som er født paa Kæstrup Anno 1545 til Kongers Dag, blev indgivet udi Marieboe Anno 1556 og indledet af Hertug Magnus og Hertug Hans, udi Sal Høyløvligh Kong CHRISTIAN III. og Dronning DOROTHEES Nærværelse, og døde Anno 1576 den 12 Januarii: Hendes ærlige og gudfrygtige Navn og Rygte overvandt alle hendes Uvenner. Gud være hende en naadig Gud.

Blant andre Begravelser findes særdeles en Hvælving ved den Søndre Side, fuld af saadanne meest forfaldne Liigkister, som sees at tilhøre Personer af høy Stand, da nogle have været balsomerte, og én af dem endnu uforraadnet, med en Gyldenstykkets Hue, og ellers andre Tegn til jordisk Herlighed.

Altertavlen er Aar 1641 bekostet af Byens Borgemester, hvis Navn betegnes ved et fire gange igientaget S. som skal være Salig Søren Søren-Søn. Han haver og foræret Kirken en Kapital paa 1000 Rdlr. Prædikestolen er bekostet af Velbaarne Morten Venstermand og Frue Anne Galt, som derpaa have sat deres Navne og de Ord: Monendo, incitando, terrendo, inspirando.

Eleonora Christina Ulfelds. Paa Grev inde Ulfelds Grav, som er i Jomfrue-Choret, ved den nordre Side, staaer disse Ord: Herre havde ikke dit Ord været min Trøst, da havde jeg forgaaet i min Elendighed. Dette Begravelses Sted tilhører hendes Høybaarne Naade, Grevinde Eleonora Christina, hvorhelst trende af hendes Sønner ere nedsatte, og selv hviler hun her, siden den 6 April Anno 1698. Da hun havde levet 76 Aar, 8 Maaneder og 8 dage. Denne ved sit Giftermaal ulykkelige, men ellers med de ypperligste Egenskaber beprydede Konge-Datter blev, efter hun slap af sit Kiøbenhavnske Fængsel, henviis til Marieboe, hvor hun endede sine Dage ret Christelig, efter at hun havde tilbragt den sidste Deel meget påbyggelig, og blant andet syet dette korte Vers, paa en silke Hovetpude, udstoppet med hendes efterhaanden affaldne graa Haar, og lagt under hende i Kirken.

Hvor mangen Tanke-Spaan og Hiertens Sukke Knude
Tilsammen hefter er, paa den Brude Pude. (300)
Naar som nedlegget er mit Hovet paa sit Haar,

Da løses og mit Baand: Min Siæl i Glæden staar.

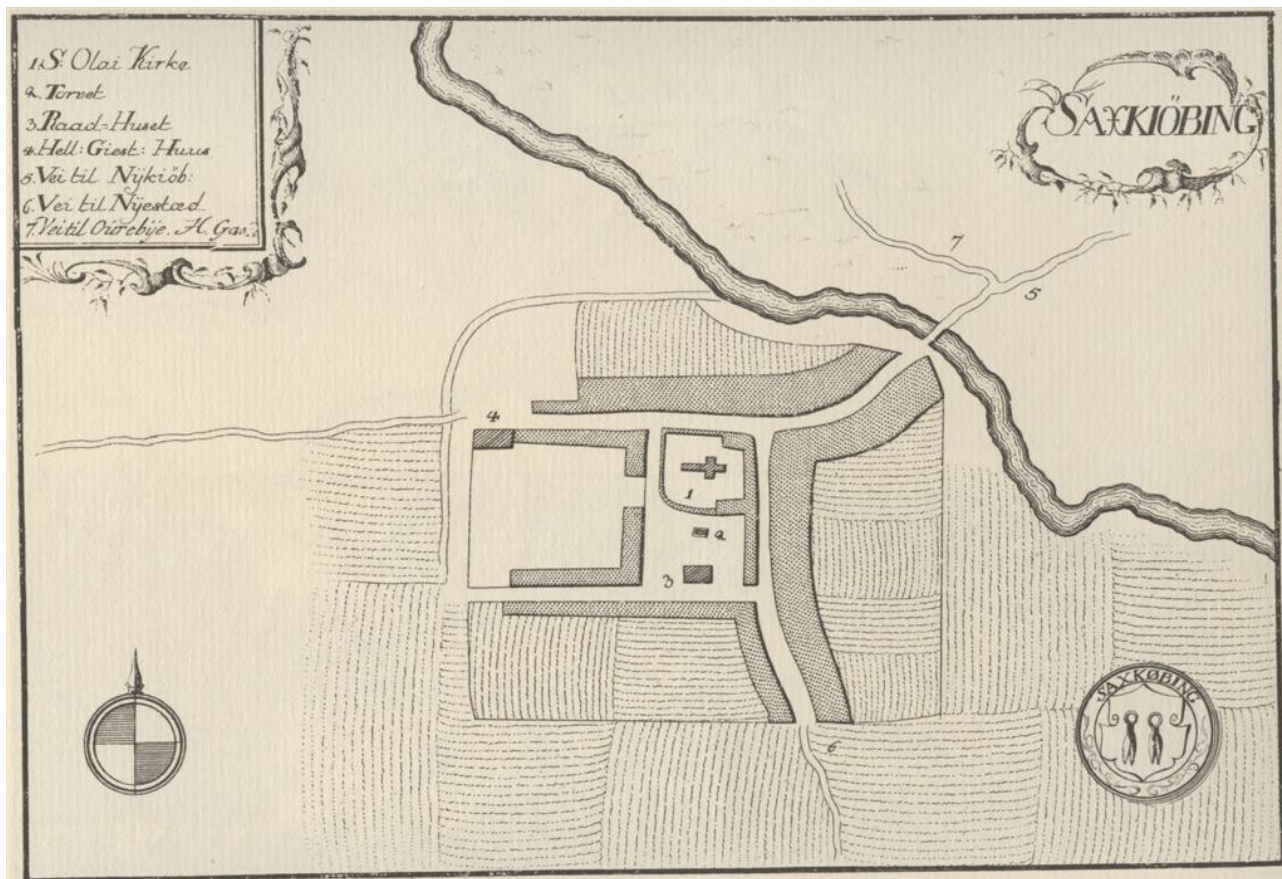
Hvilket Doct. Sperling i sin Afhandling om vore lærde Fruentimmer, saaledes haver oversat.

*Qvot peclus curæ, qvot cor sulspiria figunt
Sæpius hanc telam dum mea figit acus!
Ast hos exanimis premo cum nova sponsa capillos
Vincula me fugient, gaudia vera manent.*

En deel flere Stands-Personer hvile her, saasom Laurids Urne paa Aalstrup, Lands-Dommer i Laaland, død 1553, Christen Urne til Aalstrup 1571, og Henning Walkendorf til Høybyegaard, i hvis Gravskrift meldes, at han var den første Mand af det Navn i Dannemark, død 1475.

Saxkiøbing. En Miil fra Marieboe mod Nordost, og fire Mile fra Nakskov ligger Saxkiøbing, hvis Navn Hr. RESENIUS udleder fra en Sachsisk Colonie, som i ældre Tider, her kunde have nedladt sig der, men Landets Historie haver slet intet, som giver Anledning til den Tanke. Vaabnet, som er en Sax, sigter ikke heller hertil, og deraf kunde snarere formodes, at Saxe, Knive og deslige Smedde-Arbeyd, havde været Byens Opkomst. Dens ældste Frihedsbrev, saavidt man veed, er givet af Kong CHRISTOPHER II. som havde pantsat Byen og heele Laaland til sin Halvbroder, den Hollandske Greve Johannes, med Tilnavn den Milde, hvilken og Anno 1328 fik Frihed at lade i Saxkiøbing mønte Penge, HVITFELD p. 443. Noget tilforn siger han der i landet, havde været pantsat (formodentlig af Kong ERICH GLIPPING) til (301) Margrev Albert af Brandenburg, for udlagte Penge til Krigs-Omkostning, men blev Aar 1312 indløst af Kong ERICH MENDEVED.

En Konges underlige Skiebne. Om hans Broder og Eftermand, forbemeldte ulykkelige Kong CHRISTOPHER II. beretter samme Autor pag. 458 følgende slette Skiebne, som i denne Bye mødte ham, kort før hans Død. Aar 1333 var Kong CHRISTOFFER kommen til Saxkiøbing i Lolland, med føye Følge. Der understod sig tvende Herremænd, Henneske Breyde og Johannes Ellemose, af egen Myndighed, at fange ham, tænkende, dermed at vinde stor Gunst hos Grev Geert. De førde ham fangen til Aaleholm Slot, som Greve Johann inde havde. Dette skeede i et Steenhuus til Saxkiøbing, PERDER HVITFELD tilhørende, og før de fik ham derud, satte de Ild og Røg paa hannem, saa han maatte ud af Vinduer, men der Grev Johannes det fornå, sendte han en Fuldmægtig over og gjorde ham løs igien. **Byens Næring.** Af Kiøbstæderne i Laaland, er Saxkiøbing næst Rødbye den mindste, dog ikke uden temmelig Næring, ved Kornhandel, endskiønt Vahrene her maa udføres paa Vogne til Ladepladsen som er Ørebye. Til Avling have Indbyggerne god Anledning ved en stor og frugtbar Byemark. Af denne bruges nu en Deel til Tobaks-Plantning, hvilken lykkes saavel, at foruden det som spindes og selges paa Stedet, udføres en Deel Blade. Comsumptionen gav Anno 1763, 700 Rdlr. Markeder falde i Saxkiøbing den 4 Julii 5 September og 7 October, for Reformationen holdte Borgerne her ligesom flere Steder, et halv geistligt Broderskab, kaldet Hellig Trefoldigheds Gilde-Laug. Kirken haver intet særdeles. Et Par Gravskrifter deraf findes anførte i Marmora Dan. T. I. p. 266. I Sacristiet som tilforn brugtes til en Skole, sees nogle af Præsternes Skilderier, (301) et Hospital haver Christopher Giøe her stiftet Aar 1581. Det er en god grundmuret Bygning og kaldes Ourebye-Gaards Hospital. I denne Bye, saasom midt i Landet, boer Land-Physicus over Laaland og Falster. Her er ogsaa et godt Apotheque.

Nyestæd. Nyestæd er Laalands fierde Kiøbstæd, og af Handel, saavelsom anden Næring, næst efter Nakskov, hvilken mod Nordvest ligger omtrent 5 Mile derfra, den velhavende og beste. Endskiønt Navnet fører Nyhed med sig, ligesom alle Steder engang have været nye, saa er dog Byen nu at regne blant de gamle, efterdi det forudm der værende Graabrødre Kloster, hvoraf Kloster-Marken endnu kaldes allerede Anno 1287 er stiftet. (*)

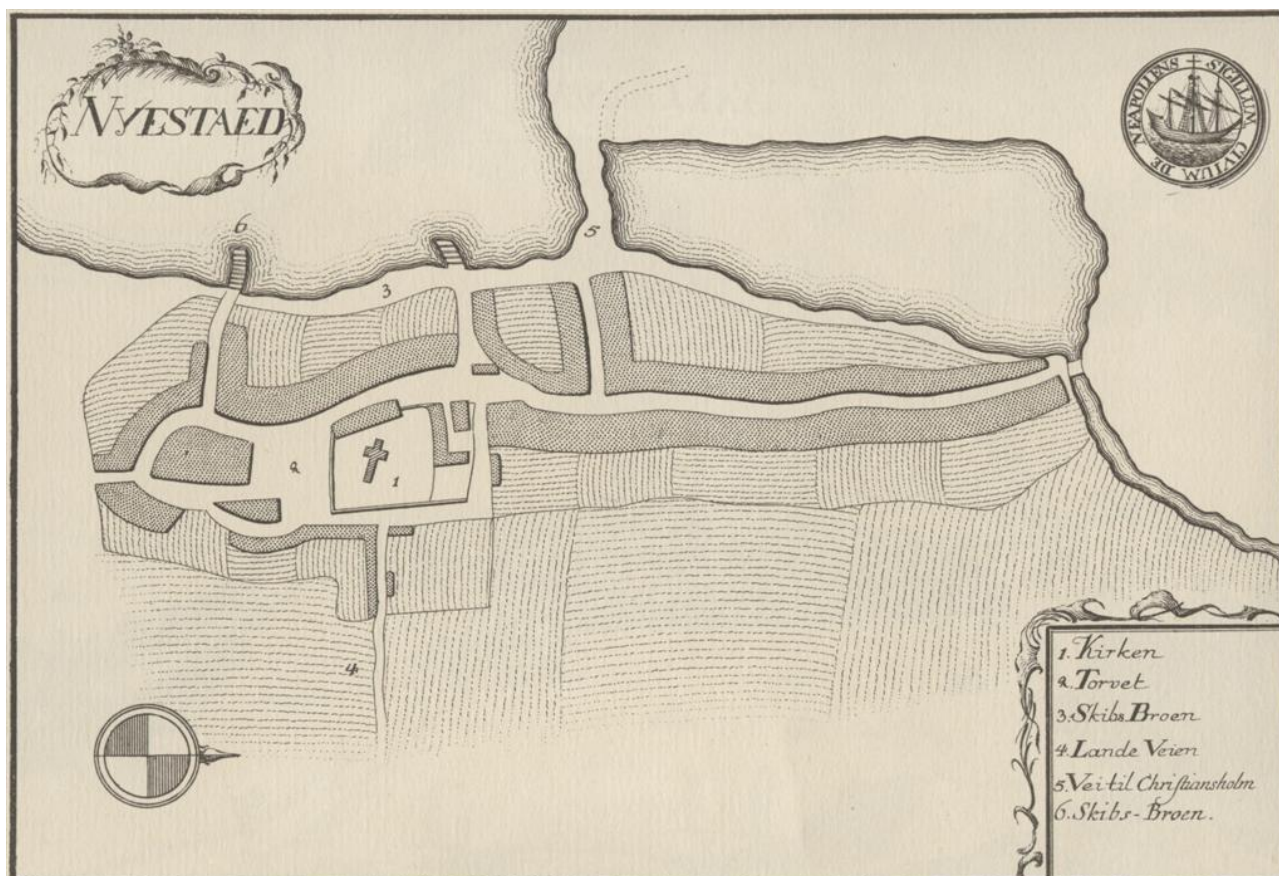
(*) I dette Kloster blev Valdemar Podebusk Biskop af Odense begravet Aar 1392.

Imidlertid var Nyestæds Indbyggere i lang Tid ikke deres egne, men stode ligesom Bønderne under det næstliggende Aaleholms Slot, indtil Kong ERICH af Pommeren Aar 1409 skienkede dem deres Frihed og egentlige Kiøbsteds Rettighed. Hertil havde han saa meget meere Aarsag, som Byen ligger fordeelagtig til Handel og Søefart, hvilken drives med en god Deel Skibe, endskiønt de største ikke kunde komme nær til Broen, men maa legge sig noget længere ud, efterdi Havnen i sildigere Tider findes meere og meere fyldt med Sand, ikke saa meget ved det naturlige tilskyllende Vand-Sand, thi dette holdes tilbage af en høy Steen-Revle, men ved nogle Borgeres uforsigtig Omgang i at lade deres Baglast udskydes inden for Revlen paa urette Steder, saa de derved uformærket kunde legge Grund til Deres Byes eller dens beste Nærings Undergang, ved Havnens Fordærvelse, da den (303) ellers er stor nok og kand rumme nogle Hundrede Skibe. **Næring.** Til adskillige inden- og udenlandske Steder drives herfra god Handel med Landets Vahre, dog mest til Lybek og Rostok, hvilket sidste ligger ikkuns otte Mile derfra og lige over for mod Sønden. Paa allehaande Levnets-Midler, Korn og feede Vahre, er her got Kiøb, saa og i nogle murede Brønde eller Cisterne bedre Vand, end på de fleste andre Steder i Laaland. Ildebrand haves ogsaa i god Forraad, og mange Slags Søe-Fisk fanges her i stor Overflødighed ved et eget indrettet Fisker-Compagnie.

Ildsvaade. Anno 1654 opkom paa Torvet en Ildebrand, som i to Timer fortærede 100 Huse samt Præste-Gaarden, og Aar 1700 afbrændte atter 40 Huse, og Aar 1729 afbrændte atter en stor Deel. Ikke destomindre er Huusbygningen skiønt gammeldags temmelig god og forbedres aarlige saaledes, at Nyested nu er én af de Kiøbsteder, som kunde siges at staae i nogen kiendelig Opkomst og Fremgang. **Kirke.** Efter Laalands jevne Grund, ligger Nyested temmelig høyt, og allehøyst dens Sogne-Kirke, hvis Taarn og Spiir er et at de anseeligste, tienende de Søefarende, paa mange Miles Afstand, til et Vartegn. Ved Tilbygningen er Kirken gjort bredere end af Begyndelsen. Inden i er den velrpydet med sædvanlige Ornamenten og Monumenter. Paa en Tavle sees de Aalholmske Lehnsmænds Navne, andre offentlige Bygninger ere Hospitalet og Raadhuset, dog begge uanseelige. Den Kongelige Amt-Stue for Aalholms og Marieboe Klostres Amter holdes her i Byen, ligesom Halsted Klostres i Nakskov. (*) (304)

Paa Kirke-Muren findes Navnene af Aalholms Amts Lehnsmænd, indtil midt i forrige Seculo, optegnede i følgende Orden, dog uden Aarstal.

1) Jörgen Rud til Vedbyegaard, 2) Mogens Eririchsen. 3) Albert Oxe til Krenkerup. 4) Hack Ulfstand til Hekebjerg Rigens Raad. 5) Fridrich Hobe til Boserup. 6) Anders Dresselberg til Vognstrup. 7) Knud Urne til Aasmark, Rigens Raad Palle Rosenkrands til Krenkerup. 8) Just Friderich v. Pappenheim til Søeholt. 9) Fridericg Barnewitz til Rubiergaard. 10) Phillipp Joh. Bernstorf som her 1654.

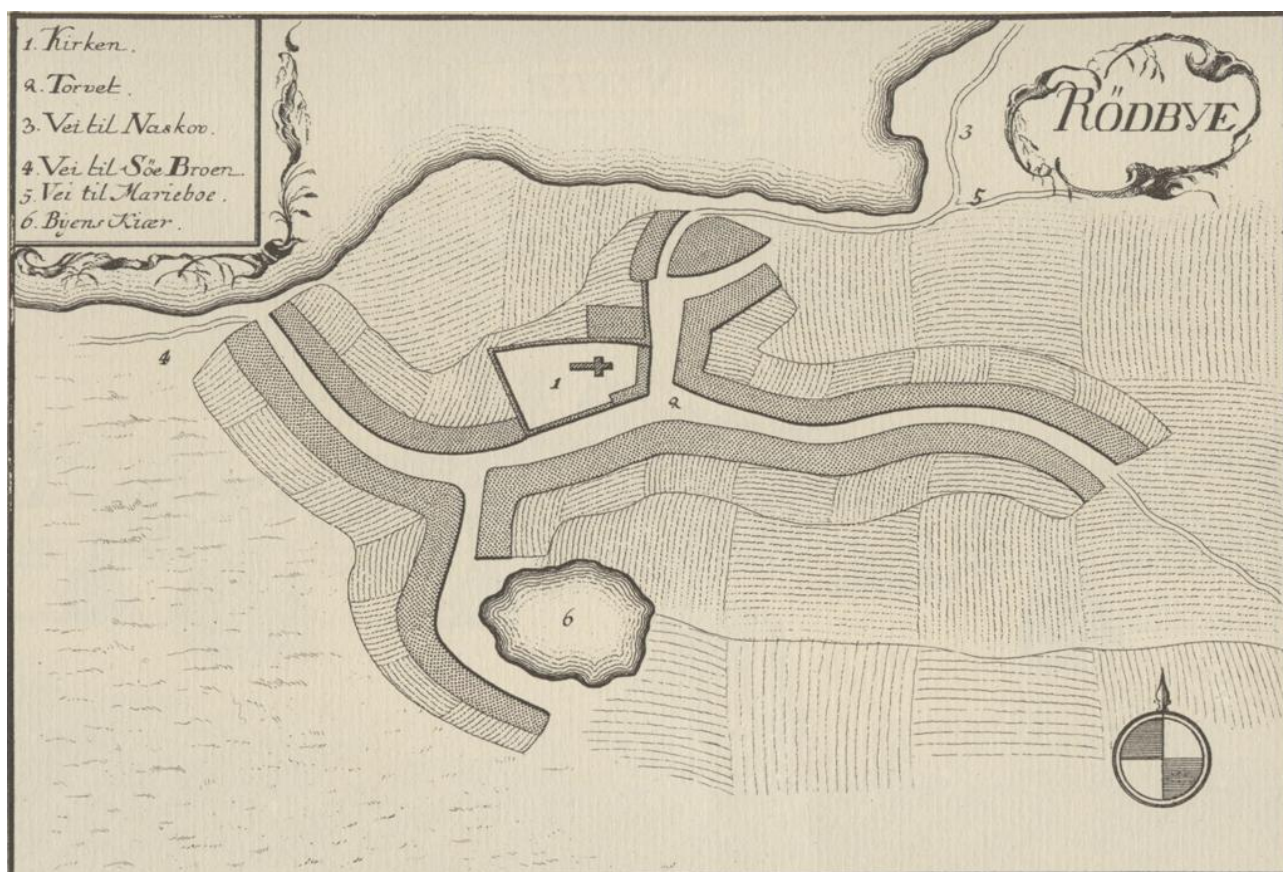
Den Stivelse- og Pudder-Fabriqve, som drives ikke uden Fordeel, er én af de ældste her til Lands, og haver viist Vey for flere andensteds. Samme er anlagt i den ferske Sø imellem Byen og Christiansholm, et Greveligt Slot af herlig Bygning, som fordum kaldtes Aaleholm, om hvilket siden skal meldes lidet mere. Nyesteds Consumption var Anno 1763 600 Rdrlr. Den haver, ligesom de fleste Laalandske Kiøbsteder, en god Byemark og Korn-Avling. Det aarlige Marker som der holdes, falder den 29 Octb. Ved et Brev af Aar 1632 befalede Kong CHRISTIAN IV. at eftersom der hørdes Klage over Slagsmaal og anden Ugudelighed, som forefaldt paa de aarlige Markeder i Olstrup, Tagerup og Sædinge, saasom Landsbyer, men saadan Uorden bedre kunde afværges i Kiøbstederne, saa skulle Olstrup-Market forelægges til Nyested, men Tagerup- og Sædinge-Market til Rødbye.

Nic. Hemmingii Føde-Sted. Ikke langt herfra ligger den Landsbye Emholt, som i Historien er bleven navnkundig deraf, at den store Theologus Doct. NICOLAUS HEMMINGIUS, Anno 1513 er der kommen til Verden (*).

(*) Saa siger E. WINDINGIUS *in Acad Hafniens.* hvor det og heder om ham: *suit cunctis Europæ eruditis admiationi.* NICOL. HELVADERUS, som havde kiendt ham af Person, setter hans Fødsel *in Sylvachronolog.* Pag. 23. til Anno 1511.

Hvilken han i et langvarigt Levnet af 89 Aar, opbyggede ved mange herlige Skrifter, men ogsaa ved den Anledning blev indviklet i visse theologiske Stridigheder, saa at han forlod Kiøbenhavns Universitet og døde Anno 1600 i Roeskild. Han var Philippi Melanchthonis ægte Disipel, og ligesom denne kaldtes i Tydskland Præceptor Catholicus, saa fortiende Hemmingius det samme Navn i Danmark, hvor ingen gjorde den nyeligen reformerte Kirke større og bestandigere Tieneste end han, skjønt hans Løn omsider var ikke den beste. Hans Levnet og Skrifter, hvilke vare 48, haver jeg stræbt at opregne saa fuldstændig som jeg kunde, i *Annal. Eccles. Dan.* T. III. pag. 539 til 550.

Rødbye. Endnu haver Laaland én Bye begavet med Kiøbsteds-Frihed, skjønt dens Bygning hart ad mere ligner en god Bondebye, skjønt andre vil, at den seer bedre ud ens Saxkiøbing. Denne er Rødbye, to Mile Vesten for Nyested, med hvilken den ligesom certerer i Opkomst, og haver næsten lige saa mange Skibe, skjønt Havnen er besværligere, da de flakke Sandgrunde, som ligge uden for, giøre alt for stor Skilsmisse imellem Dybet og Byen, saa at Vahrene baade maa kiøres og prammes ud. Skibene maa og søge deres Vinterhavn andensteds, saasom ved Banholm og Albuen ved Nakskov. Af bemeldte mange Sandgrunde, som kaldes den røde Sand, tager Rødbye formodenylik sit Navn. En egen Magistrat haver denne Bye endnu ikke, men sorterer under Byefogden i Marieboe, som der holder sin Fuldmægtig. **Kirke.** Kirken haver et got Spiir, men ellers intet særdeles. Paa et Tralværk ved Choret, staar Kong CHRISTIAN IV Navn med Aarstal 1631. Saa og Kong FRIDERICH IV med 1728 i hvilket sidste Aar er skeet en god Reparation, saa og en Tilbygning, som gjør, at den nu er (306) en Kors-Kirke, siden den tiltagende Meenighed ikke kunde rummes i den gamle Bygning. Hvor gammel denne er, vides ikke, men paa den ved Altergang brugelige Kalk, staaer det Aarstal af en Træskoe. Et lidet Hospital eller Fattighuus findes her, saa og en frie Skole, som Indbyggerne selv have Bekostet. **Avling.** Skøn Kornavling haves paa denne Byes Mark, hvilken for nogen Tiid siden laae øde paa mange Stæder, men nu flittig optages og bruges, ligesom Indbyggernes Tal kiendelig formeres: Sild og Aalefiskerie drives her temmelig vel, dog meest af Ærrøboerne.

Nogle mene, at det Steds Indbyggere kunde gjøre sig god Fordeel med at sanke Fierne af de utallige mange søfugles Reder, som have ideligen Tilhold paa ovenbemeldte røde Sand, men hidindtil siunes det ikke, at man agter derpaa, hvorved maget omkommer, som kunde maaskee føret til Nytte.

Overfart til Femern. For dennem, som reyser til Holsten, er her et Færgeløb af fire Mile til Femern og derfra til Hellighavn. Man gaaer og herfra over til Lybek og Rostok. Ao 1364 Søndagen Lætare var Kong WALDEMAR III. i Rødbye, og belehnede Grev Adolph af Holsteen med det Land Femern, ligesom hans Fader Grev Johannes havde haft det til Lehn, med Forpligtelse at tiene Kongen og Riget deraf med 50 Mand. A. HVITFELD p. 531.

I Archivet findes nogle Breve, denne liden Bye angaaende, nemlig 1454. Kong CHRISTIAN I Brev, at for den store Umage, Kaast og Tæring, som Almuen i Rødbye havde, med at overføre Kongens Bud til Tydskland, undtes dem, ligesom Kiøbstæd Mændene, Frihed at seyle med Kiøbmandskab til Tydskland. 1506 Kong HANSES Bekræftelse her paa, med Tillæg, at Indbyggerne maatte (307) sælge og kiøbe med Bonden, saavelsom med udlændiske Kiøbmænd. 1517 Kong CHRISTIAN II. Stadfæstelse samt Tillæg, at Rødbye til evig Tiid maatte nyde og bruge Halvdelen af Langøe, nemlig den halve Deel som ligger Byen nærmest. 1582, da Rødbye-Mænd meget besværedes med Kongelig Betienteres Fordringskab, saa bleve de af Kong FRIDERICH II Naade frietagne fra Nævn og Tog og Dommer-Eed. 1632 skienkede Kong CHRISTIAN iv. Rødbye-Mænd bygningen paa deres Huse og Gaarde, ligesom andet frit Kiøbegods. Men deres Jorder i Marken skulde de fæste. Her af sluttes, at deres Vilkaar var tilforn den samme som andre Bønders. Denne liden Byes Consumption var Aaret 1763, 605 Rigsdaler. Markeder holdes der den 3 Julii, og 21 October, med Qvæg og Kramvahre.

